

סימן טז

הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

פתיחה

הציווי על מחצית השקל מופיע בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל, יא-טז), ובין היתר נאמר שם: 'ולקחת את כסף הקפריס מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשתיכם'. במסכת שקלים התבארו דיני מחצית השקל, ומעצם העיסוק בדיני מצווה זו, מוכח שהיא נוהגת לדורות, ולא רק בדור המדבר, וכך כתבו גם מוני המצוות, בתוספת ההסתייגות שהמצווה נוהגת רק בזמן הבית (סהמ"צ לרמב"ם מ"ע קעא, וברמב"ם הלי שקלים פ"א; סמ"ג עשין מה; החינוך סי' קה).¹

והנה, במשנה (שקלים ד, א) נאמר:

התרומה מה היו עושין בה? לוקחין בה תמידין ומוספין ונסכיהם, העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, וכל קרבנות הצבור.
שומרי ספיחים בשביעית, נוטלין שכרן מתרומת הלשכה; ר' יוסי אומר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם. אמרו לו: אף אתה אומר שאינן באין אלא משל צבור.

לאור זאת, יש לדון בשאלה, האם האפשרות להקריב קרבנות ציבור מותנית בקיום מצוות מחצית השקל על ידי כל ישראל לשם רכישתם, או שמא די בקניית הקרבנות מכספי ציבור בעלמא. בפשוט נראה שאין תלות כזו, כשם שאין היא קיימת בשומרי ספיחין ובדברים נוספים שמובאים ממחצית השקל (יעוין ברמב"ם הלי שקלים ד, א). כך מוכח גם מכך שלא מצינו חיוב להביא

1. ביראים ובסמ"ק נשמטה המצווה, יחד עם שאר המצוות שאינן נוהגות בזמן חורבן הבית והושמטו אצלם.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

את התמידין והמוספין דווקא ממחצית השקל. כן מבואר בגמרא (מנחות כא, ב), שאדם שאינו חייב במחצית השקל יכול להתנדב ולמסור כסף שישימש לקרבנות ציבור. כעין זה כתב בשקל הקודש (על הרמב"ם ה' שקלים ד, ט), ובדבריו אף מבואר שמסירת יחיד לציבור מועילה: 'ואם אין מעות בלשכה, ואין יחיד שיתנדב, גובין מהצבור'. לאור זאת, יש לברר האם וכיצד ניתן להביאם מתרומה של אנשים יחידים לציבור.

סוגיה זו עלתה לדיון בראשית הפולמוס על חידוש עבודת הקרבנות, כאשר הועלתה הטענה שאין להקריב קרבנות ציבור בזמן הזה בהעדר גבייה של מחצית השקל. בשו"ת שאילת יעבץ (א, פט) כתב:

זכני השי"ת שבא לידי ספר כפתור ופרח, ומצאתי ראיתי בפרק ששי שכתב ז"ל: כי אמר אלי מה"ר ברוך, שר"ח דפריש"ז ז"ל אמר לבוא לירושלים, והוא בשנת י"ז לאלף הששי, ושיקריב קרבנות בזה"ז, ואני מטרדתי לא שאלתיו מה נעשה מטומאתנו ואנה הכהן המיוחס, אנכי בדרך כו', נזכרתי הלכה שאין לחוש על הטומאה כו', שקרבנות צבור דוחין את השבת ואת הטומאה. עכ"ל. ונראה שרצונו לומר שר"ח ז"ל היה רוצה להקריב תמידין ומוספין, ואם כן תמה על עצמך, שהרי אין באין אלא משל צבור. ורחוק מאד שהיה ספוק בידו לקבץ שקלים מכל שבטי ישראל, פזורי הגולה. ואפשר היה סומך על דברי ר' יוסי דנימוקו עמו, וסבירא ליה מתנדב אדם, ולא חייש לשמא לא ימסור לצבור יפה, אף על גב דלא פליג אלא במכשירי קרבן, רפ"ד דשקלים,³ דכוותה אשכחן (יומא לה, ב) בכהן שעשתה לו אמו אצטלית לבן עובד בה עבודת יחיד, מיהא עבודת צבור לא.

2. נראה שהכוונה לרבי יחיאל מפריז (כמבואר לעיל, עמ' ס הערה 18).
3. העירני הרב ישורון ורנר שליט"א, שלכאורה בגמרא (בי"מ קיח, א) מבואר להדיא שר' יוסי חלוק על חכמים לא רק במכשירי קרבן, אלא גם בקרבן בעצמו, שהרי נאמר שם שנחלק על חכמים גם בנוגע לעומר ושתי הלחם. ע"כ. ונראה שדברי היעב"ץ מושתתים על הירושלמי (שקלים ד, א), שנאמר בו חילוק בין קרבנות למכשירים. ומכל מקום, אגן אתכא דהבבלי סמכינן.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

ועוד תמה על עצמך, וכי קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, כמ"ש פ"ד דתענית.⁴ אכן יש לומר שקרבן פסח בלבד הוא שרצה להקריב.⁵

בשו"ת חתם סופר (יו"ד, רלו) הזכיר את דבריו הללו של היעבי"ץ, וכתב גם הוא בדומה ליעבי"ץ, שאין להקריב קרבנות ציבור ללא גביית שקלים מכל ישראל. כעין דברי היעבי"ץ והחת"ס, כתב גם רבי יהושע מקוטנא במכתבו לרב צבי הירש קלישר (נדפס בראש ספר דרישת ציון), לאחר ששיבח את מאמציו של הרב קלישר למען יישוב ארץ ישראל, וקבע שמתנגדיו 'לא בהשכל ידברו', וכה כתב: 'הגדיש מעכ"ת הרמה שיחיה, קצת, את המדה, בדבר הקרבנות; כי הוא דבר קשה מאוד, אחר אשר אין היתר, רק בקרבנות צבור – צריך שיסכים על זה רוב ישראל, והוא כמעט מן הנמנע כעת, אחר אשר נתפזרו ישראל בעוונותינו הרבים בכל כנפות הארץ בגופם ובדעותיהם'.⁶

על טענה זו השיב הרב קלישר, בספרו דרישת ציון (עמ' 119-122), וטען שיחיד יכול למסור את כספו לציבור, ויהיה אפשר לקנות בכסף זה תמידים ומוספים ושאר צרכי ציבור. והוכיח זאת מהקרבת הקרבנות על ידי מיעוט ישראל בימי עזרא, ומדברי הגמרא בראש השנה, וכדלקמן. כעין זה השיבו על

4. בפסח לה' (עמ' שנג-שנד) התבאר שהעמידה על הקרבן אינה מעכבת, והובאו מקורות לכך מדברי כמה אחרונים.

5. נראה שהעמדת דברי רבינו יחיאל מפריז בקרבן פסח באה ליישב את שני הקשיים: גם את הצורך להביא תמידין ומוספין משל ציבור, וגם את הצורך לעמוד על הקרבן. יש לציין כי לכאורה יש קצת דוחק בהבנה זו בכוונת רבינו יחיאל, שהרי לשון הכפתור ופרח היא: 'שיקריב קרבנות בזמן הזה', ובפשטות לא נראה שהכוונה לפסח בלבד.

6. טענה שונה טען מהר"ץ חיות בקונטרס עבודת המקדש (פרק ב; נדפס בסוף שו"ת מוהר"ץ, סי' עו דף עב ע"ב), שאין אפשרות להקריב משום שהשקלים אינם נוהגים אלא בזמן הבית. על כך השיב בהרחבה הרב ישראל אריאל (בספרו מחצית השקל בזמן הזה מן התורה, פ"ג, ויעוין עוד שם פ"י ופ"א), ובין היתר התבסס על כך שמחצית השקל ביסודה נתרמה לפני בניין המשכן, וכן על דין מקריבין אע"פ שאין בית, המוכיח שניתן להקריב קרבנות ציבור גם כשאין הבית בנוי. כללו של דבר, לפי הוכחותיו של הרב אריאל, 'זמן הבית' פירושו זמן שבו יש שייכות לעבודת הקרבנות, ולא דווקא שהבית כבר בנוי ועומד בזמן הגבייה.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

דברי החת"ס גם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סו"ס ריד), בשו"ת התעוררות תשובה (א, כט; א, פז ד"ה על אודות; 7 א, קפא ד"ה והנה) ובטהרת הקדש (לעווין; עמ' 37-38).

להלן יתברר מה טיבו ועניינו של החשש שהיחיד לא ימסור יפה יפה, ובאילו מצבים הוא קיים.

המחלוקת בגמרא בבבא מציעא האם מסירה לציבור מועילה

בגמרא (ב"מ קיח, א-ב) הובאה המשנה הנ"ל בשקלים, והוצעו שלושה הסברים לנקודת המחלוקת בין ר' יוסי וחכמים:

אמר רבה: הבטה בהפקר תנאי היא, דתנן: שומרי ספיחי שביעית [רש"י: של שעורין לצורך מנחת העומר, או של חטין לצורך שתי הלחם] נוטלין שכון מתרומת הלשכה, רבי יוסי אומר: הרוצה מתנדב הוא, ושומר חנם. אמרו לו: אתה אומר כן, אין באין משל צבור. מאי לאו בהא קמיפלגי: דתנא קמא סבר: הבטה בהפקר קני, ואי יהיבי ליה אגרא אין, ואי לא לא. ורבי יוסי סבר: הבטה בהפקר לא קני [...]

אמר רבא: לא, דכולי עלמא הבטה בהפקר קני, והכא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה קמיפלגי; דרבנן סברי: יהבינן ליה אגרא, ואי לא – חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה. רבי יוסי סבר: לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה [...]. איכא דאמרי, רבא אמר: דכולי עלמא הבטה בהפקר לא קני, והכא בחיישינן לבעלי זרועות קמיפלגי. דתנא קמא סבר: דתקינן רבנן למיתב ליה ארבע זוזי, כי היכי דלישמעי בעלי זרועות וליפרשו מינייהו. ורבי יוסי סבר: לא תקינן. ומה 'אתה אומר' – הכי קאמרי ליה: מדבריך לדברינו אין באין משל צבור. וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: חוששין לבעלי זרועות איכא בינייהו.

יש לדון, לאור דברי הגמרא הללו, בשאלת ההקנאה מיחיד לציבור: לפי הסבר הראשון, אין התייחסות מפורשת לשאלה האם הקנאה יכולה להועיל

7. תשובה זו נדפסה קודם לכן בקובץ תורה מציון (צוקרמן, ירושלים תרס"ה; שנה ד גיליון ד סי' טז החל מד"ה על), ויש מעט הבדלים בין שתי הגרסאות.

לרבנן דר' יוסי, שכן לר' יוסי אין צורך כלל להקנות, וניתן להבין שעל כך חולקים חכמים ומצריכים להקנות, ואין הכי נמי שאם השומרים קונים בעצמם בהבטה ולאחר מכן מקנים את התבואה לקרבנות הציבור, הדבר מועיל גם לחכמים, ורק לכתחילה העדיפו חכמים שהשומרים יטלו שכרם ויעבדו מעיקרא עבור ההקדש;⁸ ועם זאת, אין בדבר הכרח, וניתן גם להבין שחוששים שלא יקנה יפה יפה. לפי ההסבר השני, הדבר תלוי במחלוקת רבנן ור' יוסי. לפי ההסבר השלישי, לכאורה אין התייחסות להקנאה, שהרי להסבר זה כו"ע מודו שהבטה אינה קונה, וממילא אין צורך להקנות.⁹

בפירושו להסבר השלישי, כתב רש"י:

הכי קאמרי ליה מדבריך – דקאמרת ישמרם חנם.
לדברינו – דסבירא לן דתקיננו רבנן ארבעה זוזי מן התרומה לשומרי ספיחים,
וזה מוחל עליהן, ונמצאו לו בתרומה ארבעה זוזים שאין לצבור חלק בהם,
ואם קונין מהן תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור, אין תמידין באין משל
צבור.

מדבריו עולה שלפי ההסבר השלישי, חכמים סבורים שיש בעיה מהותית בשמירה בחינם, מעבר לחשש לבעלי זרועות, והיא שהדבר יוצר מעורבות בעלות פרטית בתבואה. כעין זה כתב גם הראב"ד (הובא בשטמ"ק ב"מ קיח, א ד"ה איכא דאמרי). לכאורה קשה על כך, שלפי זה הטענה של חכמים לר' יוסי אינה טענת בעלי זרועות, אלא טענה אחרת, והרי הגמרא אמרה שהמחלוקת היא בחשש לבעלי זרועות. לפיכך, נראה שכוונת רש"י לומר שחכמים טענו כנגד ר' יוסי, שגם לשיטתו שאין חשש לבעלי זרועות (לדבריך), עדיין יש להימנע משמירה בהתנדבות, בגלל הצורך להקריב מבעלות הציבור. נראה שרש"י הוכרח לכך משום שאם טענת חכמים היא עצם החשש לבעלי זרועות, אין זה עניין להבאה 'משל ציבור' אלא לעצם ההבאה שעלולה להתבטל. ועוד,

8. וכעין מה שכתב השטמ"ק (ב"מ קיח, א ד"ה אי): 'אי יהבי אגרא אין ואי לא לא – בלא אגרא נמי יביאו משל צבור, כגון שאינו מתכוון לקנות. גליון תוספות.'

9. וכן כתב המשנה למלך (שקלים ד, ו), שלפי ההסברים הראשון והשלישי, אין מדברי הגמרא הכרע לשאלת ההקנאה מיחיד לציבור.

שאינן טעם לטעון בפני ר' יוסי טענה שהוא חלוק עליה. לכן, הבין רש"י שהטענה היא בדרך 'וליטעמיד', שגם ר' יוסי שאינו חושש לבעלי זרועות צריך להודות לחכמים.

ואכתי לא איפרק מחולשא, שכן אם השומרים אומרים בפה מלא שהם מתנדבים, ואם הבטה לא קניא והשומרים אינם קונים כלום בגוף התבואה – אזי לא אמור להיות להם חלק בתרומה. וצ"ע.¹⁰ ויעוין בדברי הגרי"פ פערלא (פירושו לשהמ"צ לרס"ג, עשה כ סד"ה הן אמת), שכתב שהרמב"ן יפרש את טענת חכמים כמושתתת רק על החשש לבעלי זרועות, שבגללם לא תהיה לציבור תבואה להקריב ממנה, ושלא כרש"י.¹¹

הרמב"ם (הלי שקלים ד, ו) פסק כהסבר השלישי וכחכמים, וכתב בשקל הקדש (על הרמב"ם שם, פא) שבכך חזר בו הרמב"ם ממה שהביא בפיהמ"ש (שקלים ד, א) את ההסבר השני. לעומת זאת, מדברי הרא"ש (פירושו למשנה שקלים ד, א) והרשב"ש (סיי רפב ד"ה וקודם), משמע קצת שנקטו כהסבר השני. ומדברי המאירי (ב"מ שם ד"ה שומרי) נראה שפסק כר' יוסי, אך בפירושו למשנה בשקלים (ד, א) כתב במפורש שהלכה כחכמים.

הגמרא בראש השנה: יחיד יכול לתרום קרבנות ציבור

נאמר בגמרא (ר"ה ז, א-ב):

10. יש להוסיף שבכ"י מינכן ובכ"י נוספים של הגמרא, הנוסח הוא: 'הכי קאמרי ליה: מדברין לדברינו חיישינן לבעלי זרועות, אין תמידין ומוספין באין משל צבור', ולפי זה קשה עוד יותר לומר שטענתם של חכמים במשפט זה אינה טענת החשש לבעלי זרועות.

11. בשולי הדברים, יש להוסיף ולהעיר שלא ברור מדוע חוששים שההקנאה לא תהיה בלב שלם, והרי דברים שבלב אינם דברים. ובגמרא מהד' מתיבתא (ילקוט ביאורים ב"מ קיח, א; עמ' קמח הערות קב-קה) הובאו דברי כמה אחרונים בזה, ולכאורה אין דבריהם מרווחים, ואכמ"ל. ומחומר הקושי, היה נראה לומר שמעלה עשו בקדשים, להחמיר ולא לסמוך על הכלל דדברים שבלב אינם דברים. אך מלשון הגמרא 'אין באין משל צבור', נראה לכאורה שמדובר בדין גמור ולא במעלה בלבד. וצ"ע.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

אמר רב יהודה אמר שמואל: קרבנות צבור הבאין באחד בניסן – מצוה להביא מן החדש, ואם הביא מן הישן יצא, אלא שחיסר מצוה. תניא נמי הכי: קרבנות צבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש, ואם הביא מן הישן יצא, אלא שחיסר מצוה; ויחיד שהתנדב משלו כשרין, בלבד שימסרם לצבור. פשיטא! מהו דתימא: ליחוש שמא לא ימסרם לצבור יפה יפה, קא משמע לן.

בגמרא מבואר שמסירת יחיד לציבור מועילה בקרבנות ציבור, ונדחה הצד לחשוש שלא ימסור יפה יפה. על דברי הגמרא הללו סמך הדרישת ציון הנ"ל בכל כוחו.

חשש מיוחד בשומר שמוסר להקדש

והנה, יש להבין מדוע הגמרא בראש השנה מניחה בפשיטות שמסירת יחיד מועילה לקרבנות ציבור, ללא אזכור כל מחלוקת בדבר, והרי לכאורה הדבר תלוי במחלוקת חכמים ור' יוסי. וכבר עסקו בזה הראשונים. התוס' (ר"ה שם ד"ה שמא) כתבו: 'ושמא יש לחלק, דהכא ליכא למיחש כולי האי כמו בשומר'. זאת, מבלי לבאר מהו החשש המיוחד במסירת השומר, ומדוע הוא אינו שייך בנידון הגמרא בראש השנה. הריטב"א (ר"ה שם ד"ה והא) הרחיב יותר, וכתב שבשומר יש חשש שיהיה סבור שלא קנה לעצמו, ולכן לא ידע שעליו להקנות. ועוד כתב שבקרוב העומר ושתי הלחם, יש חשש שיהיה סבור שאפילו בשל יחיד יוצא, בשונה משאר קרבנות ציבור. ואת ההסבר השני כתב הריטב"א גם במקום נוסף (יומא לה, ב סד"ה מהו).

והנה, לכאורה שני ההסברים אינם מרווחים: על ההסבר הראשון קשה, שקניין צריך דעת, ומכיוון שכך, לכאורה יש להניח שאם אדם סבור שלא קנה, אזי הוא באמת לא קנה. והרי החצר אינה חצרו של השומר, ולכן לא שייך כאן הכלל האמור בגמרא (ב"מ יא, א) וברמב"ם (גזלה ואבדה יז, ח), שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ואם אין דעת, קניין מניין? וצריך להידחק כדי למצוא ציור אחר שבו השומר קנה מבלי להיות מודע לכך, ולא ברור מהו ציור זה, שהרי רצון בעלמא לקנות אינו מספיק כדי ליצור קניין, אם אין כוונת קניין. וצ"ע.

ועוד קשה, שעד שמתקנים לשלם לשומרים, היה אפשר לתקן שהשומרים יעשו מעשה הקנאה, ומדוע נדרש תשלום על שמירתם כדי לפתור בעיה של חוסר מודעות לצורך בקניין. ואף שיש ליישב שאלומא מילתא דכספא לקבע את התקנה, עדיין אין זה מרווח כל כך.¹² ובכלל, לכאורה יש דוחק בהבנה ששומרים שהתמנו על ידי גזברי המקדש ייכשלו באי-ידיעה פשוטה. ואולי יש ליישב, שאלמלא השכר, הם יחשבו שמדובר בתרומה אישית שלהם, והשכר מקבע את הנתינה של השומרים להקדש כנתינה ציבורית ולא אישית.

גם על ההסבר השני קשה לכאורה, שהרי גם העומר ושתי הלחם הם קרבנות ציבור, ודוחק לומר שהשומרים אינם יודעים זאת; ועכ"פ אם אינם יודעים זאת, אפשר היה לתקן שיודיעו להם,¹³ או שיעשו מעשה הקנאה. וצ"ע. ויעוין עוד בגמרא מהד' מתיבתא (ילקוט ביאורים ב"מ קיח, א עמ' רמח-רמט).

הגמרא ביומא: מסירה לציבור מועילה רק לעבודת יחיד

בנוגע לכוהן הגדול ביום הכיפורים, נאמר בגמרא יומא (יומא לה, ב):
תני רב הונא בר יהודה, ואמרי לה רב שמואל בר יהודה: אחר שכלתה עבודת ציבור, כהן שעשתה לו אמו כתונת, לובשה **ועובד בה עבודת יחיד, ובלבד שימסרנה לציבור.**¹⁴

12. [הערת עורך (בעז אופן): אפשר שחכמים העדיפו תשלום כשכר טרחת השומר, כדי שיהיה ברור לשומר שהחפץ הציבורי (הפקר שביעית) צריך להישאר ציבורי (הקדש) מבלי שהם ירצו לזכות בו ולזכותו. כך ראוי יותר לכתחילה, מאשר שאדם פרטי יזכה בו ויתרום אותו להקדש אפילו בקניין גמור.]

13. [הערת עורך (בעז אופן): נראה שבשנת השמיטה מדובר על ממונים מטעם בתי דין מקומיים לשמור שאנשים לא יקטפו את הספיחים, הרבה לפני שהחליטו גזברי המקדש לבקש מהם את הספיחים לשם קרבן העומר. התקנה היא שבמקום שהם יקבלו שכרם מבית הדין המקומי, הם יקבלו אותו מהלשכה כדי שימסרו יפה.]

14. בפירוש ר"ח שבגמרות דפוס וילנה, איתא: 'ובלבד שלא ימסרנה לצבור יפה יפה', ויעו"ש בהערת המו"ל שניסה ליישב נוסח זה, אך במהדורת מכון לב שמח (הערה 76; וכן במבוא, עמ' 17) נכתב שבכתב יד רומי של פירוש ר"ח הגרסה היא כלפנינו: 'ובלבד שימסרנה יפה יפה', וחל שיבוש בהעתקת הדברים לדפוס וילנה המושתת על כ"י זה, שהוא כתב היד היחיד שבידינו.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

פשיטא! מהו דתימא: ניחוש שמא לא ימסרנה יפה יפה, קא משמע לן.
אמרו עליו על רבי ישמעאל בן פאבי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה,
ולבשה, ועובד בה עבודת יחיד, ומסרה לציבור.

הראשונים הסבירו בכמה אופנים מהי 'עבודת יחיד':

(א) רש"י כתב: 'עבודת יחיד – הוצאת כף ומחתה, שאינה צריכה לציבור,
אלא לפי שמוטלת עליו לפנות את המקום, לפיכך קורא לה עבודת יחיד'. וכן
פירשו הריטב"א (סד"ה ופרקי', וכן ד"ה עבודת) והרא"ש בתוספותיו (ד"ה
לובשה).

(ב) עוד כתב רש"י: 'ואני שמעתי: עבודת יחיד, מקרא פרשה, דתנן (יומא
סח, ב): 'קורא באיצטלית לבן משלו'. וקשיא לי בגוה, דלא תנן התם: ובלבד
שימסרנה לציבור'. אף התוס' ישנים (שם ד"ה מכלל) ותוס' הרא"ש (שם ד"ה
מכלל) דחו הסבר זה.

(ג) המאירי (ד"ה בגדלי) כתב: 'מותר לו בכך לעבוד בה עבודת יחיד כגון
נדריס ונדבות. ולפי דרכך למדת שיום הכפורים שאין בו עבודת יחיד כלל, אינו
עובד בה, אא"כ מסרה במוחלט מקודם שיבוא לעבוד'. על הסבר זה הקשה
הריטב"א (שם): 'יש שפירשו עבודת יחיד ממש, ולא נהירא, דקרוב יחיד בגדי
כהונה גמורה בעי'. על קושיית הריטב"א יש להוסיף, שלכאורה לא ידוע לנו על
'עבודת יחיד ממש' שהכהן עובד ביום כיפור.

מדברים אלו הבין היעב"ץ הנ"ל (עמ' שיב), שגם לאחר שהכתונת נמסרה
לציבור, אין לעבוד בה עבודת ציבור אלא רק עבודת יחיד, וזאת מחשש שלא
ימסרנה יפה יפה. וכבר כתבו כן המאירי (שם) והתוס' ישנים על אתר (בדפוס
וילנה נדפס בדף לו, א ד"ה ובלבד), וז"ל התוס' ישנים:

יש להוסיף שאף בכל כתבי היד של הגמרא הנוסח הוא כלפינו, ואף בסברה, קשה להבין מדוע
שיהיה צורך דווקא בהימנעות ממסירה לציבור יפה יפה.

שיט

ובלבד שימסרנה לציבור – שצריך שיהא משל ציבור, כדתניא בתורת כהנים (פרשה א פרק א אות י): 'בגדי קדש', בנין אב לכל בגדי כהן שיהו מקודש. ודוקא בעבודת יחיד, אבל בעבודת ציבור אינו יכול לעשות, אף על פי שמוסרה לציבור. ולא ידע רבינו יהודה מאי שנא מקטורת, שיכולין להקטיר אם עשאה יחיד ומסרה לציבור.¹⁵

והנה, הבנה זו מעוררת כמה קשיים: (א) קושיית רבינו יהודה. (ב) אם המסירה לציבור מועילה דווקא לעבודת יחיד ולא לעבודת ציבור, לא ברורה קושיית הגמרא 'פשיטא', והרי יש חידוש בכך שהמסירה אינה מועילה לעבודת ציבור. וגם התירוץ אינו ברור כל כך, שהרי חידוש זה הוא גדול מההוה אמינא שניחוש שלא ימסרנה יפה יפה בעבודת יחיד, שכאן מדובר על מסקנה ולא רק על הוה אמינא, ולא מובן אפוא מדוע נדחקו לומר שהחידוש הוא היכולת לעבוד עבודת יחיד ולא אי-היכולת לעבוד עבודת ציבור. (ג) אם המסירה לציבור נדרשת באותה מידה בעבודת יחיד ובעבודת ציבור, אזי לא ברור מדוע דווקא בעבודת ציבור חוששים שמא לא ימסור יפה יפה, ולא בעבודת יחיד. וצ"ע.

לכל הדעות, במחצית השקל אין חשש שמא לא תיתרם בלב שלם

והנה, לדברי הסוברים שאין היחיד נודב ממון לקרבנות ציבור שמא לא ימסור יפה, יש לבאר מדוע חשש זה לא קיים בתרומת מחצית השקל עצמה, שנמסרת גם היא מיחידים לציבור, ולא עלה על לב איש לפקפק בדבר?

נראה שניתן להציע כמה חילוקים אפשריים: (א) **בסכום הנאסף**: במחצית השקל נאסף מכל אדם סכום זעיר, ולכן אין לחשוש שהוא לא ימסרנו יפה יפה. (ב) **בכמות האנשים** שמהם הסכום נאסף: במחצית השקל, הקרבן נקנה מכספם של אנשים רבים יחד, ואין לחשוש שאחד מהם ישמור לעצמו את

15. נראה שכוונת רבינו יהודה לגמרא במעילה ה"ל, שבה מבואר שיחיד יכול למסור קטורת לציבור.

הבעלות, משום שבלאו הכי אין לו אלא בעלות חלקית וקטנה.¹⁶ (ג) **במידת החיוב**: במחצית השקל יש חיוב לתרום, ולכן אין חשש שאדם לא יתרום בלב שלם, בשונה מנידוננו שבו האדם נותן נדבה שאינו מחויב בה, ויש חשש שיראה אותה כנדבתו האישית. (ד) **בקביעות**: במחצית השקל התרומה ניתנת באופן קבוע מדי שנה, בשונה מנידוננו שבו מדובר בתרומה חד פעמית. (ה) **בדבר הנמסר**: במחצית השקל מדובר במטבע כסף, שרגילים להעבירו כתשלום, בשונה מנידוננו שבו מדובר בחפץ מסוים שיש לחשוש שהכוהן יראה בו רכושו האישי.

חילוק שונה מכל אלה, כתב התוס' יו"ט (שקלים ד, א ד"ה מתנדב):
ואם תאמר, ומאי שנא הכא דחיישינן שמא לא ימסרם יפה משקלים דמקבלין מנשים ועבדים וקטנים דתנן במשנה ה' פ"ק ולא חיישינן כו'. ואפשר, דשאני שקלים שאין גופן קרב, וכשמתנין שיקנו בהן דבר הקרב, נשתנה נמי לשל צבור. מיהו, לשון הר"ב דלעיל שם, דבעינן שימסרו יפה יפה; ואם כן, כולה מלתא בדידהו תליא, ר"ל באותן המוסרים.
ואפשר לחלק בענין אחר, דהכא דעומר ושתי הלחם אחת בשנה איכא למיחש שלא ימסור יפה אלא נוח להם שיקריבו משלהם, שכן פירש"י הטעם בגמ' דבבא מציעא; אבל שקלים דלקרבנות דכולה שתא, ליכא למימר נוח להם כו'.

לכאורה אין מובן לדבריו האחרונים, שכן גם השקלים נמסרים פעם אחת בשנה. והרי התוס' יו"ט עצמו קבע במסמרות, שהעיקר הוא דעת המוסר, ולא דעת מקריבי הקרבן. ונראה שכוונתו לחלק בין תרומה עבור קרבן אחד מסוים, שבה יש חשש שהתורם רוצה שיקריבו משלו, ובין תרומה עבור קרבנות רבים, שבה ברור לתורם שכספו יתערב עם כספים אחרים ולא ייקרא שמו על קרבן מסוים. וצ"ע.

16. וקצת קרוב לזה מה שכתב בשער המלך (שקלים ד, ו), שבשקלים חל ביטול ברוב.

הכרעת הרמב"ם: מסירה לציבור מועילה גם לקרבנות ציבור

כתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש ח, ז):

כל בגדי הכהנים אינן באין אלא משלצבור; ויחיד שהתנדב בגד מבגדי כהנה, מוסר אותו לצבור, ומת. וכן כל כלי השרת ועצי המערכה שמסרן יחיד לציבור, הרי הן כשרין. אף כל קרבנות הצבור, שהתנדב אותן יחיד משלו, כשרים, ובלבד שימסרם לצבור.

בדברי הרמב"ם מבואר שמסירת יחיד לציבור מועילה – בין בכלים ובין בקרבנות, בין ביעבודת יחיד ובין בכל קרבנות הציבור. וזאת בניגוד למה שעולה לכאורה מהגמרא ביומא, ומחלק מהאפשרויות בהבנת הגמרא בב"מ.

נושאי כלי הרמב"ם ציינו למקורות רבים בדברי חז"ל שבהם מבואר שמסירת יחיד לציבור מועילה, מבלי להגביל זאת לעבודת יחיד: תוספתא (שקלים ב, ז; 17; יומא א, כא; 18; שם, כג¹⁹), בבלי (תענית כח, א; 20; מנחות כא, ב; 21; מעילה ט, ב²²) וירושלמי (שקלים ד, א; 23; שם, ב; 24; יומא ג, ו²⁵). יש להוסיף

17. 'כל קרבנות צבור קריבין באחד בניסן. בא החדש בזמנו – קריבין מן החדש; ואם לאו – קריבין מן הישן. נתנדבו מעצמן כשרין, ובלבד שימסרום לצבור.'
18. 'מעשה בישמעאל בן פיאבי שעשתה לו אמו כתנת ממאה מנה והיה עומד ומקריב על גבי המזבח.'
19. 'האשה שעשתה כתנת לבנה כשירה, ובלבד שתמסרנה לצבור. אחד בגדי כהן גדול ואחד בגדי כהן הדיוט, באין מתרומת הלשכה.'
20. 'כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה, ועמדו אלו והתנדבו משלהם. וכך התנו נביאים שביניהן: שאפילו לשכה מלאה עצים – יהיו אלו מתנדבין משלהן.'
21. 'תנן: אמר רבי יהודה, העיד בן בוכרי ביבנה: כל כהן ששוקל אינו חוטא; אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: לא כי, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא, אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן: וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היא היאך נאכלין. ולבן בוכרי, כיון דלכתחילה לא מיחייב לאיתויי, כי מייתי נמי חוטא הוא, דקא מעייל חולין לעזרה. דמייתי ומסר להון לציבור.'
22. 'איתמר, הנהנה מבשר קדשי קדשים לפני זריקת דמים, ואמורי קדשים קלים לאחר זריקת דמים, רב אמר: מה שנהנה יפלו לנדבה, ולוי אמר: יביא דבר שכולו למזבח. תניא כוותיה

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

שכהן גדול רשאי להוסיף משלו על שווי בגדי הכהונה (יומא לד, ב²⁶), וידיות הכלים ששימשו במקדש ביום כיפור נתרמו על ידי יחיד (שם לו, א-ב). וכעין זה מבואר בתוס' (מנחות נ, א ד"ה יכול), שיש מציאות של קטורת שנמסרת מיחיד לציבור. לפי היעב"ץ הנ"ל, הדבר עולה אף מדברי הכפתור ופרח בשם רבינו יחיאל מפריז.²⁷

נמצא שהרמב"ם הכריע להלכה, שמסירה לציבור מועילה גם לקרבנות ציבור, ולכן ניתן להקריב קרבנות ציבור גם בהעדר מחצית השקל.

מגבית ציבורית בזמן הזה לשם הקרבת קרבנות

יש מקום לטעון שגם לדעת היעב"ץ והראשונים שסברו שמסירה מועילה רק לעבודת יחיד, ישנן שתי סיבות שלא לחשוש לכך לעיכובא בזמן הזה:

-
- דלוי, מעילה זו להיכן הולכת? הלמידין לפני חכמים אומרים: יביא דבר שכולו למזבח, מאי ניהו – קטרת'.
23. 'אשה שעשתה כתונת לבנה כשירה, ובלבד שתמסרנה לציבור. א"ר אחא: דרבי יוסי היא, דרבי יוסי אומר אף הרוצה מתנדב שומר חינוס [לשמור תבואה לקרבן ציבור]. רבי יוסי בשם ר' אילא: דברי הכל היא. מה פליגין, בגופו של קרבן, אבל במכשירי קרבן – כל עמא מודיי שהוא משתנה קרבן יחיד לקרבן ציבור'.
24. 'אשה שעשתה כתונת לבנה – כשרה, ובלבד שתמסרנה לציבור'.
25. 'מעשה בי רבי ישמעאל בן פיאבי שלבש כתונת במאה מנה, ועלה והקריב על גבי המזבח. מעשה ברבי אליעזר בן חרסום שלבש כתונת בשתי ריבוא, ועלה והקריב ע"ג המזבח'.
26. וכבר העיר על כך בעיר הקודש והמקדש (ה, ד, ג; עמ' לג).
27. ומחומר הקושייה מכל המקורות הללו על דברי התוס' ישנים, יצא לחדש בעיר הקודש והמקדש (שם), שיובלבד שימסרנה לציבור אינו מוסב על עבודת יחיד כפי שפירש רש"י, אלא על עבודת ציבור בלבד. וכך פירוש הדברים לפי חידושו: הכוהן רשאי לעבוד בכותנתו הפרטית עבודת יחיד, ואין צורך במסירה לציבור לשם כך; ובלבד שאם עובד עבודת ציבור (וזה משמעות המילה 'לציבור') – ימסור את הכתונת (וזה משמעות המילים 'ובלבד שימסרנה'). עכתי"ד. ואולם, פירוש זה אינו מרווח בלשון הגמרא.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

(א) נראה שהחשש שמא לא ימסרנו יפה לא בא לעכב את עבודת הקרבנות, אלא רק לחומרא, כאשר ניתן לקנות את הקרבן מכספי ציבור. וזאת בדומה להקפדה על כוהנים מיוחסים, אליבא דפוסקים המכשירים כהני חזקה לעבודת המקדש,²⁸ שהיא לא נאמרה לעיכובא אלא למעלה בלבד.

(ב) לפי רוב החילוקים שהוצעו לעיל, נראה שבכסף שנמסר לקופה ציבורית אין חשש שלא יימסר יפה יפה, והוא דומה למחצית השקל.

מלבד כל האמור, יש מקום לדון בעצם השייכות של דברי היעב"ץ והחתם סופר לזמננו. בשנים הרבות שעברו מהיעב"ץ והחתם סופר ועד לזמננו,²⁹ חלו שני שינויים מהותיים במציאות בעניין זה: השינוי הראשון הוא קיבוץ הגלויות שזכינו לו, עד שבזמננו ארץ ישראל היא המרכז היהודי הגדול בעולם, ושוכנים בה למעלה משש מאות ריבוא יהודים, ובירושלים לבדה שוכנים כשישים ריבוא. השינוי השני הוא התפתחות היכולת לגבות כסף באמצעים טכנולוגיים ואלקטרוניים, עד שבזמננו מעשים שבכל יום שמתקיימות מגביות כלל-עולמית למגוון מטרות, והדבר נעשה בקלות רבה. ואם ארגונים זעירים מסוגלים לקיים מגביות כאלו, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שכלל ישראל מסוגל לקיים אותה לצורך עבודת הקרבנות.

נמצא שהמצב בזמננו עדיף בהרבה על המצב בתקופת בית שני, שבה רוב העם היה בגלות, ורק כארבעים אלף איש היו בארץ (עזרא ב, סד; נחמיה ז, סו), ומתיאור המציאות באותם הימים בספרי עזרא ונחמיה ובדברי חז"ל, לא

28. צוינו לקמן (עמ' שכח-שכט, תעד).

29. לשון היעב"ץ היא: 'ורחוק מאד שהיה ספוק בידו לקבץ שקלים מכל שבטי ישראל, פזורי הגולה'. נראה שכוונתו לומר שאילו היה רבינו יחיאל מפריז מגיע בגפו לירושלים ומקריב קרבנות, לא היה באפשרותו לקבץ שקלים מכלל הציבור. אם כן, היעב"ץ רק הקשה על רבינו יחיאל, אך לא כתב שבעיה זו קיימת גם בזמנו. החתם סופר הרחיב את הבעיה גם לזמנו, אך פשוט שגם הוא לא כתב שבעיה זו תישאר קיימת גם בזמנו.

לקראת מקדש | סימן טז
הקרבת קרבנות ציבור ללא מחצית השקל

נראה כלל שגבו שקלים מכל יושבי בבל והביאום לארץ ישראל. ואם הם הקריבו קרבנות ללא פקפוק, כל שכן שבמציאות זמננו אין חשש.³⁰

זיכוי שקלי ציבור לאנשים שאינם שומרים תורה ומצוות

בספר עיר הקודש והמקדש (ד, ג, ו-ז; עמ' לד-לו) דן בשאלת היכולת להקריב קרבנות ציבור כשחלק מעם ישראל אינו הולך בדרך התורה, ומתוך אותו חלק ישנם כאלה שאומרים שאינם מעוניינים בהקרבת קרבנות.³¹ העיר הקודש והמקדש כותב שתי סיבות שבגללן אין לחשוש לכך:

(א) הדעת נותנת שבמצב זה יש להתחשב רק באותם אלה שמעוניינים, ומי שאינו מעוניין בהקרבה, אינו זכאי לכך שיהיה צורך להתחשב בדעתו בעניין זה.

(ב) ההתנגדות להקרבת קרבנות נובעת מתפיסה מוטעית, וכאשר אדם אינו מעוניין בקניין בגלל מחשבה מוטעית, יש מקום לומר שניתן להחיל בזה את הכלל דזכין לאדם שלא בפניו.³²

30. הראיה מעולי בבל בבית שני הובאה גם על ידי הרב קלישר (דרישת ציון, לעיל עמ' שיג).

31. הכלי חמדה (פרשת שמיני דף מט, א ד"ה ובאמת), שהיה תלמידו של בעל הישועות מלכו, כתב שלטענה זו התכוון רבו הגדול, בדבריו שהובאו לעיל: 'נתפזרו ישראל בעוונותינו הרבים בכל כנפות הארץ בגופם ובדעותיהם', ובשונה מהבנת הרב קלישר שהבין שכל הבעיה היא עצם הפיזור ולא המצב הרוחני. ודברי הכלי חמדה הובאו בהסכמה בציץ אליעזר (יב, מז, יג), ואף המקדש מלך (פראנק; טור מלכה פ"ג הערה ד) כתב כדברי הכלי חמדה, ובסוף דבריו הפנה לכלי חמדה. הכלי חמדה עצמו הפנה לדברי בעל הישועות מלכו בספרו ישועות ישראל על שו"ע חו"מ (עין משפט לא, ג), שנראה מהם שאפילו אחד מישראל יכול לעכב הקרבת קרבנות ציבור, ועוד הפנה הכלי חמדה לדברי עצמו בספרו חמדת ישראל (קונטרס נר מצוה אות צב; דף פ' ע"ב בדפי הספר), שבו כתב שדי ברוב.

32. על סברה זו יש לדון, ויעוין בזה במאמרי: גיור קטנים שחזקה שלא יקיימו מצוות בגדלותם, המעין נו, ג [221] (ניסן תשע"ז) עמ' 33-41, ובעיקר עמ' 41 הערה 7.

מלבד דברים אלו, בנידוננו לא מדובר בזיכוי גמור, שהרי קרבנות ציבור הם קדשי שמים וממון גבוה, ואינם בבעלות של הציבור אלא בבעלות הקדש. ולכן נראה שאין צורך ממש לזכות ממונית לציבור את הקרבנות ולהקנות להם במעשה קניין, אלא די בנתינה על דעת שהקרבת יוקרב כקרבן ציבור. ומכיוון שכך, רחוק עוד יותר לומר שמי שטועה ואינו מעוניין בהקרבה יוכל לעכב, ואפילו אם היה מדובר ברוב ישראל. והדבר קצת דומה לאב שיבקש משלושת בניו להכין לו יחד ארוחה, ושניים מהם מתרשלים או מתמרדים – וכי יעלה על הדעת שאם השלישי יכין את הארוחה לבד, תהיה עליו קפיידא של האב, על שלא קיים את ציווי האב 'להכין לו יחד ארוחה?' ויעוין עוד בכעין זה בתורת הבית (ח"א א, ו, מב; ח"ב ג, ה, ב; ד, יט, ג).

יש להוסיף, שגם בתקופת בית ראשון ובית שני היו יהודים שלא היו מעוניינים בהקרבת הקרבנות בבית המקדש בירושלים. ירבעם בן נבט הקים שני עגלי זהב, בבית אל ובדן, כדי למנוע עלייה לרגל לירושלים (מל"א יב, כח-כט), ופשוט שלא עלה על הדעת לבטל את עבודת המקדש בגלל התנגדותו של ירבעם אליה. ומפשטות דברי הנביא ודברי חז"ל (תענית כח, א; שם ל, ב; מו"ק כח, ב; גיטין פח, א; ³³ירושלמי תענית ד, ד; ועוד), נראה שירבעם הצליח במעשיו, וגרם לכך שעשרת השבטים, או לפחות רבים מעשרת השבטים, נמנעו מלעלות לרגל בתקופה זו. וכעין זה היה גם בימי בית שני, שבהם היו מתייוונים שהתנגדו לעבודת המקדש וחברו ליוונים, ובכל זאת מיד כשהדבר התאפשר, חודשה עבודת הקרבנות, ועל כך אנו מודים ומהללים בחנוכה. בתקופת בית שני הייתה גם קבוצה שהקריבה קרבנות בבית חוניו (מנחות קט, ב). שוב ראיתי שכבר עמד בזה הרב אביגדר נבנצל (במאמרו בקובץ בתוככי ירושלים עמ' 63). ואף בתורת הבית (ח"ב יא, ג, ב; ח"ג ו, נח) האריך להוכיח שגם בזמן הבית היו שלא רצו לתת את מחצית השקל, ובכל זאת לא ביטלו את עבודת הקרבנות בגללם.

33. 'אותן פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים, כדי שלא יעלו ישראל לרגל – בא הושע וביטלן, ואף כל פי כן, לא עלו ישראל לרגל'.

סיכום

מכל האמור עולה שהכרעת הרמב"ם היא שמסירת יחיד לציבור מועילה, ואין חשש שלא ימסור יפה. וזאת בין בקרבנות יחיד ובין בקרבנות ציבור. וכן הסכים בעיר הקודש והמקדש (ה, ד; עמ' לא-לו). ועוד נראה שאף אלמלא הכרעה זו, יש לנקוט שמסירת סכום כסף מועט לקופה ציבורית מסודרת שממנה ייקנו קרבנות הציבור מבלי שהיחיד יוכל לקשר בין תרומתו ובין קרבן מסוים, מועילה ללא כל פקפוק, ובפרט אם הסכום הוא מחצית השקל והוא נגבה במרוכז אחת לשנה, כפי שאכן דורשת ההלכה, כמבואר במסכת שקלים וברמב"ם בהל' שקלים.

יתירה מזו: בזמננו מצויים יהודים רבים בארץ ישראל, וגם אלה שאינם בארץ יכולים לתרום את שקליהם בקלות רבה ממקום מושבם, והדבר עדיף על המציאות שהייתה בתקופת בית שני. ואף שחלק מהעם עדיין אינם מכירים בערך הקרבנות ואף מתנגדים לכך, כבר היה לעולמים בבית ראשון ובבית שני, ולא נמנעו מהקרבה בשל כך. ולכן ייתכן שגם מי שפקפק בעבר על היכולת להקריב קרבנות ציבור בגלל חסרון שקלים, יודה שדבריו לא נאמרו על זמננו.